

رابطه نوع دوستی با دینداری و جهت‌گیری مذهبی

مریم مردانی ولدانی،* محمدباقر کجباف،** مریم قضایی،*** ایران داوودی****

چکیده

مقدمه: نوع دوستی، مفهومی است محصول قرن هجدهم که اخیراً بیشتر بدان توجه شده و درباره آن پژوهش انجام می‌گیرد. احتمالاً توجه به چنین موضوعی به این دلیل است که تعارض و تباهی کنونی دنیا، باعث شده مردم بیشتر به بُعد مثبت وجود انسان فکر کنند. تحقیق حاضر با هدف بررسی رابطه نوع دوستی با دینداری و جهت‌گیری مذهبی در دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز انجام شد.

* - کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی دانشگاه شهید چمران اهواز.

Mardani66@yahoo.com

** - دانشیار گروه روانشناسی دانشگاه اصفهان.

*** - دانشجوی دکتری روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز.

**** - استادیار گروه روانشناسی دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز.

تاریخ تأیید: ۱۳۹۳/۱۲/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۹/۰۹

روش: این مطالعه از نوع مطالعات توصیفی همبستگی است. جامعه آماری آن همه دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ بوده و حجم نمونه ۱۶۹ نفر و شیوه نمونه‌گیری از نوع در دسترس است. ابزارهای استفاده شده در این پژوهش، آزمون سطح تحول اخلاقی «ما» و مقیاس سنجش دینداری است. به منظور بررسی رابطه نوع دوستی با دینداری و جهت‌گیری مذهبی، از همبستگی پیرسون استفاده شد.

یافته‌ها: بین نوع دوستی با دینداری $p = 0/009$, $r = 0/20$ ، جهت‌گیری مذهبی درونی $p = 0$, $r = 0/31$ ، جهت‌گیری مذهبی بیرونی $r = -0/29$ ، $p = 0$ ، باورهای دینی $p = 0/02$, $r = 0/17$ و التزام به وظایف دینی $r = 0/23$, $p = 0/002$ رابطه معنی داری وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری: بین نوع دوستی با دینداری و جهت‌گیری مذهبی ارتباط وجود دارد و چنانکه مشاهده می‌شود: این رابطه با دینداری و جهت‌گیری مذهبی درونی مثبت و با جهت‌گیری مذهبی بیرونی منفی است. از بین خرده‌مقیاس‌های دینداری، باورهای دینی و التزام به وظایف دینی، با نوع دوستی، رابطه‌ای مثبت دارند؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت: با افزایش میزان دینداری در افراد، احتمال اینکه افراد رفتارهای نوع دوستانه از خود نشان دهند، افزایش می‌یابد. علاوه بر این با افزایش میزان نوع دوستی، احتمال اینکه فرد جهت‌گیری مذهبی درونی داشته باشد، بیشتر است.

واژه‌های کلیدی

نوع دوستی، جهت‌گیری مذهبی، دینداری

مقدمه

اسلام روابط انسانی را فراتر از عدالت تعریف می‌کند؛ به این معنا که عدالت در حوزه روابط انسانی، کف روابط را تشکیل می‌دهد، نه سقف آن را؛ چراکه سطح عالی روابط در قالب احسان تعریف شده و نیکوکاری در ابعاد و اشکال گوناگونی چون عفو، گذشت، بخشش، مهر، عطوفت، نیکی، انفاق، اطعام، ایشار و از خودگذشتگی را شامل می‌شود. بنابراین، روابط در میان امت و مومنان، از دایره عقل فراتر می‌رود و به احساسات و عواطف نیز می‌رسد. نتیجه چنین نگرشی به روابط انسانی آن خواهد بود که مومنان، از مرتبه حب ذات ظاهری گذشته و در اوجی دیگر به خود و دیگران می‌نگرند. از این فراز رفیع، دیگر زندگی دنیوی و حیات مادی هر چند ارزشمند است و انسان نباید خود را به هلاکت بیندازد؛ ولی برای رسیدن به مقامات عالی تر انسانی، فداکردن و ایشار زندگی دنیوی و حیات این دنیایی، سهل و آسان است. (همتی، ۱۳۸۹: ۳۲)

به سخن دیگر، حرکت انسانی هر چند در کف و مرتبه نازل باید از عدالت آغاز شود و در مدار و محور عقلانیت و عدالت بگردد؛ ولی در مراتب عالی تر می‌بایست از فراز دیگری حرکت را ادامه داد. حرکت انسان‌ها که برای فعلیت‌بخشی به اسمای الهی و متاله و خدایی شدن انجام می‌گیرد، زمانی حرکت کمالی است که در فراز احسان نسبت به دیگران ادامه یابد؛ زیرا در مقام احسان است که حرکت کمالی به تمام معنا تحقق می‌یابد و ربوبیت و پروردگاری خود را نشان می‌دهد. (همتی، ۱۳۸۹: ۳۲)

دینداری نظام عملی مبتنی بر اعتقادات است که در قلمرو ابعاد فردی و اجتماعی از جانب پروردگار برای هدایت انسان‌ها در مسیر رشد و کمال الهی ارسال گردیده و شامل عقاید، باورها، نگرش‌ها و رفتارهایی است که با هم پیوند دارند و احساس جامعیت را برای فرد تدارک می‌بینند. (نیکوی و سیف، ۱۳۸۴: ۱۲۵) آلپورت^۱ شاید یکی از معروفترین حامیان نتایج مثبت مذهب است. (آقایانی و همکاران، ۱۳۸۷: ۴۸) از نظر آلپورت جهت‌گیری مذهبی به دو صورت جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی است. (جان بزرگی، ۱۳۸۶: ۱۹) به اعتقاد او مذهب طیفی است که از سویی برای افراد معنایی ابزاری دارد و از سوی دیگر نوعی معنا و معنایابی است که خود، انگیزه اصلی زندگی است و ارزش درونی دارد. آلپورت و راس^۲ (۱۹۶۷: ۳۴) جهت‌گیری مذهبی درونی را این‌طور تعریف می‌کنند:

هدایت ارزش‌ها، ارتباط شخصی با خدا داشتن از طریق نماز و دعا و جست‌وجوی معنای خدایی در امور روزمره.

با توجه به این تقسیم‌بندی، آلپورت اظهار می‌دارد که اکنون می‌توانیم به این سؤال پاسخ دهیم که آیا برخی باورهای مذهبی درمانگرانه‌تر و پیشگیرانه‌تر از دیگر محرک‌ها هستند؟ فرض او این است که مذهب بیرونی کمتر از مذهب درونی جنبه درمانگرانه و پیشگیرانه دارد. برای بسیاری از مردم، مذهب عاداتی ملال‌آور، تشریفاتی، صرفاً فرهنگی، برای جشن‌ها و مراسم سنتی است که برای آرامش خانوادگی و شخصی و مسائلی از این قبیل استفاده می‌شود. برای برخی دیگر مذهب مقام در پی دارد و اعتماد به نفس آن‌ها را تقویت کرده و

۱-Alport.

۲-Ross.

اهداف و نتایج آن‌ها را به پیش می‌برد که به وسیله آن بر دوستانشان فائق می‌آیند، در دیگران نفوذ می‌کنند و قدرتی برای خود دست‌وپا می‌کنند. گاهی نیز در این راستا مذهب دفاعی است در برابر واقعیت. کسانی که مذهب بیرونی دارند، از نظر فلسفه الهی، به خداوند روی می‌آورند؛ ولی از خود دور نمی‌شوند. به همین دلیل مذهب آن‌ها اساساً به سپری برای خودمیان‌بینی^۱ آن‌ها تبدیل می‌شود. این همان مذهبی است که از نظر فروید به نورتیک (روان‌آزردگی) منتهی می‌شود. در اینجا مذهب به عنوان دفاعی در برابر اضطراب عمل می‌کند. از نظر انگیزشی این مذهب برانگیزاننده نیست؛ ولی به دیگر انگیزه‌ها مانند نیاز به امنیت، نیاز به مقام و قدرت، نیاز به حرمت خود، سرویس می‌دهد. (آلپورت، ۱۹۶۵: ۹۵) از نظر تحولی نیز چنین افرادی مصداق توضیحاتی هستند که پیازه درباره خودمیان‌بینی می‌دهد؛ اما مذهب درونی جنبه ابزاری ندارد و وسیله‌ای برای کنترل ترس و کسب آسایش و راحتی یا تلاشی برای والاگرایی مسائل جنسی یا آرزوهای کمال‌جویانه نیست. مسائل اخیر ممکن است در چارچوب نیازهای اولیه ما باشند؛ ولی مذهب وسیله‌ای برای ارضای آن‌ها نیست، بلکه تعهدی همه‌جانبه است. این تعهد علاوه بر اینکه هوشمندانه است، اساساً انگیزشی است. چنین مذهبی هرآنچه در تجربه خود قرار گیرد، پوشش می‌دهد و هر آنچه فراتجربی باشد نیز از دایره آن خارج نیست. (جان بزرگی، ۱۳۸۶: ۲۰)

نوع دوستی مفهومی، محصول قرن هجدهم است که اخیراً بیشتر درباره آن پژوهش می‌شود و بدان توجه می‌کنند. احتمالاً به این دلیل که تعارض و تباهی

موجود در حال حاضر دنیا، باعث شده که مردم بیشتر به بعد مثبت وجود انسان فکر کنند. علاوه بر این توجه اخیر روانشناسی، به روانشناسی مثبت و جذابیت اخیر فضیلت‌های اساسی نیز تأثیرگذار بوده است. (کاس-چیوینو،^۱ ۲۰۰۶: ۴۷)

چهره‌های مقدس، الگوهایی برای رفتارهای نیکوکارانه و نوع‌دوستی هستند. (جیمز،^۲ ۱۹۸۵: ۹) همچنین مذهب پاداش‌ها و تنبیه‌های خاصی را فراهم کرده است تا استانداردهای اخلاقی اجتماعی یکپارچه شوند. (اسکینر،^۳ ۱۹۶۹: ۲۰۲) از دیدگاه اجتماعی زیستی و تحولی، مذهب باعث می‌شود نوع‌دوستی محدود به خویشاوندی طبیعی به سوی نوع‌دوستی فرهنگی حرکت کند که باعث خویشاوندی فرهنگی گسترده‌تر می‌شود (باستون،^۴ ۱۹۸۳: ۱۰۳) و برای ایجاد پیوستگی گسترده، ارتباطات دوطرفه نوع‌دوستانه را گسترش می‌دهد. (کایرپاتریک،^۵ ۱۹۹۹: ۵۲)

نوع‌دوستی به صورت (انجام کار درستی برای دیگری بدون چشم‌داشت) تعریف می‌شود که افراد مذهبی اعتقاد دارند با این کار به خدا نزدیک‌تر می‌شوند. این افراد بخشی از زمان و دارایی خود را به این کار اختصاص می‌دهند؛ چرا که امید دارند خداوند پاداش مادی و معنوی به آن‌ها بدهد. (اکرت و لستر^۶ ۱۹۹۷: ۱۱)

نوع‌دوستی به صورت از خودگذشتگی برای دیگران نیز تعریف می‌شود. در علم تکاملی، (نوع‌دوستی) استعاره‌ای است به منظور توضیح

۱-Koss -Chioino.

۲-James.

۳- Skinner.

۴-Baston.

۵-Kirkpatrick.

۶-Eckert & Lester.

رفتار معطوف به دیگران که در جریان تکامل، به دلیل حفظ‌گونه باقی مانده است. در اینجا اخلاق و محرک‌ها تأثیری ندارند و عوامل ژنتیکی تأثیرگذارترند و این انتخاب طبیعی است که رفتار نوع دوستانه را تعیین می‌کند. علاوه بر این، نوع دوستی متقابل، شکلی از مبادله پایاپای است که فرض می‌کند اگر کسی به دیگری کمک کند، کمک بازگردانده خواهد شد. در این چارچوب، نوع دوستی نوعی استراتژی کوتاه‌مدت، با هدف رسیدن به منفعت طولانی‌مدت است. نوع دوستی متقابل شانس بقا را افزایش می‌دهد؛ بنابراین بر اساس این دیدگاه، عامل ژنتیکی موجب این امر متقابل می‌شود.

در روانشناسی نوع دوستی به‌عنوان انگیزه تعریف می‌شود و خودخواهی روانشناختی، تئوری رایج در بین روانشناسان تحولی است و بر این امر تأکید می‌کند که رفتارهای معطوف به دیگران همیشه خودخواهانه است. همانند دیدگاه بیولوژیکی معتقد به ژن خودپسندی، اگر ما تنها به وسیله خودخواهی برانگیخته می‌شویم، نوع دوستی مفهومی فریبنده است که اساس خودخواهانه همه رفتارهای انسان‌ها را می‌پوشاند؛ اما برخی پژوهش‌ها از این ادعا حمایت می‌کنند که وجود انسانی، تنها در برخی مواقع مستعد فعالیت‌های خودخواهانه اصیل است. افراد توانایی نوع دوستی حقیقی را دارند و با انجام آن به منافع بسیاری دست می‌یابند، نه به این دلیل که بر ژن‌ها غلبه کرده‌اند، بلکه به این دلیل که همکاری حقیقی اساساً به نفع آن‌هاست. اگر نظریه روانشناسان تحولی درباره ژن‌ها درست باشد، معنای گناه، آزادی در تمایلات و اخلاق مورد شک واقع شده‌اند. (برنز، ۲۰۰۷: ۳۱)

در پژوهشی که توسط مورگان^۱ (۲۰۰۱: ۳۵) انجام شده است، بیان می‌شود که افراد دیندارتر، نسبت به افرادی که دیندار نیستند دوستانه‌تر به نظر می‌رسند و با دیگران همکاری بیشتری دارند. به اعتقاد بوریس (۲۰۰۲: ۱۹) افرادی که بیشتر به دعا و عبادت (نماز) می‌پردازند، حضور خدا را در زندگی خود بیشتر حس می‌کنند. جهت‌گیری مذهبی درونی می‌تواند به‌عنوان نوعی مکانیسم کنترل اجتماعی عمل کند. آن‌ها معمولاً امور را مانند سایرین برای منفعت شخصی یا سودی که دارد، انجام نمی‌دهند، بلکه در روابط خود دوستانه‌تر هستند. این افراد به دوستان خود هنگام نیاز مالی، به احتمال بیشتری کمک می‌کنند. در واقع بین مذهب درونی با انسان‌دوستی داوطلبانه، ارتباط روشن مثبتی وجود دارد. پژوهش فردریکز^۲ (۱۹۶۰)، نشان داد اعتقاد به خدا ارتباطی با نوع دوستی هدفمند ندارد؛ اما تریمبل^۳ (۱۹۹۷: ۵۹) نشان داد که جهت‌گیری مذهبی درونی با انگیزه‌های نوع دوستانه رابطه مثبت دارد. باتسون و همکاران (۲۰۰۱: ۱۸؛ ۱۹۹۹: ۲۰۱) نشان دادند که جهت‌گیری مذهبی درونی با نوع دوستی تنها زمانی ارتباط دارند که این مساعدت در پاسخ به درخواست‌های مستقیم و کم‌ارزش رخ دهد یا با انگیزه درونی اتفاق افتد، نه به دلیل توجه دیگری. شکل انعطاف‌ناپذیر نوع دوستی با انگیزه همدلی قوی درونی، شرایط مطلوب اجتماعی و لذت درونی برای کم‌کردن ناراحتی شخصی از طریق کمک به دیگران ارتباط دارد. (باتسون و همکاران، ۱۹۸۱: ۱۱۱) پژوهش چيو و نويوس^۴ (۱۹۹۰: ۱۲)، نشان می‌دهد نوع دوستی نوجوانان به

۱-Morgan.

۲-Friedrichs

۳-Trimble

۴-Chiu & Nevius

اعتقادات اخلاقی آنها، تحول هویت و ویژگی‌های شخصی بستگی دارد. بنابراین چنانچه مشاهده می‌شود با وجود پژوهش‌های بسیاری که در خارج از ایران در زمینه نوع دوستی، دینداری و مذهب انجام شده است؛ اما پژوهشی در ایران در این زمینه صورت نگرفته، بنابراین این امر لزوم بررسی موضوعاتی مانند نوع دوستی، مذهب و دینداری را نشان می‌دهد.

روش

این مطالعه از نوع مطالعات توصیفی همبستگی است. جامعه آماری در اینجا همه دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز در سال تحصیلی ۹۰-۹۱ بوده، حجم نمونه ۱۶۹ نفر (شامل ۸۸ مرد و ۸۱ زن) و شیوه نمونه‌گیری از نوع در دسترس است. ابزارهای استفاده‌شده در این پژوهش، آزمون سطح تحول اخلاقی «ما» و مقیاس سنجش دینداری است.

آزمون تحول اخلاقی «ما»: این آزمون در سال ۱۹۸۹ توسط «ما»^۱ به منظور اندازه‌گیری جهت‌گیری‌های نوع دوستی و قضاوت اخلاقی ساخته شده است. آزمون تحول اخلاقی «ما» از دو قسمت تشکیل شده است که قسمت اول آن میزان نوع دوستی و قسمت دوم آن میزان سطح تحول اخلاقی را می‌سنجد. پایایی و ثبات درونی قسمت دوم این آزمون ۰/۶۴ بوده است. (ما، ۱۹۸۹، ترجمه: میرسلطانی، ۱۳۸۳: ۷۵)

در آزمون تحول اخلاقی، سه معمای اخلاقی در سه موقعیت فرضی مطرح می‌شود. این معماها هرکدام یک موقعیت دارند و هر معما به دو قسمت تقسیم

۱-Ma.

می‌شود. هر قسمت سوال‌های مربوط به خود را داراست و درعین حال سوال‌های قسمت اول با یک مقیاس چند درجه‌ای از کاملاً بله تا کاملاً نه درجه‌بندی شده‌اند. همچنین سوال‌های قسمت دوم آزمون که سطح اخلاقی فرد را می‌سنجد، از مقیاسی ۵ درجه‌ای از خیلی زیاد تا خیلی کم قرار دارند که آزمودنی‌ها با توجه به درجه اهمیت به سوال‌ها پاسخ می‌دهند. آلفای کرونباخ محاسبه شده برای این آزمون، برابر با $\alpha = 0/55$ است. لازم به ذکر است که این آزمون در سال‌های ۱۹۸۲، ۱۹۸۸ و ۱۹۸۹ به عنوان ابزار سنجش جهت‌گیری اخلاقی به کار گرفته شده است و اعتبار و پایایی آن در تحقیق‌های یادشده بیش از ۷۵٪ بوده است. (ما، ۱۹۸۹؛ ترجمه: میرسلطانی، ۱۳۸۳: ۷۵)

مقیاس سنجش دینداری «فرم الف»: این پرسشنامه توسط خدایاری فرد (۱۳۸۵) به منظور سنجش دینداری ساخته شده است. فرم الف دارای ۱۳۴ سؤال (سؤال ۱ تا ۵۵) با مقیاس پاسخ‌دهی کاملاً مخالف تا کاملاً موافق و سؤال ۵۶ تا ۱۳۴ با مقیاس پاسخ‌دهی هرگز تا همیشه و ۹ سؤال کلی درباره ارزیابی مذهبی دانستن خود و نظرات خانواده، دوستان و همکلاسی‌ها درباره مذهبی بودن است. ضمناً این آزمون شامل ۳ خرده مقیاس است: الف) شناخت و باور دینی که شامل دو خرده مقیاس: شناخت و باور است؛ ب) گرایش و عواطف دینی؛ ج) التزام به وظایف دینی. برای روایی سازه پرسشنامه از روش تحلیل عاملی ۲ استفاده شده است. انجام روش تحلیل عاملی مشخص کرد که ۶۷/۲۷ درصد از واریانس عوامل تبیین‌پذیر است. برای اندازه‌گیری پایایی پرسشنامه از روش بازآزمایی با فاصله ۶ هفته بین دو بار اجرا در گروه نمونه ۳۵ نفری از دانشجویان دانشگاه تهران برای فرم الف

استفاده شد. بین مؤلفه‌های دینداری فرم «الف» یعنی شناخت دینی، علایق و عواطف دینی، وظایف دینی و نیز نمره کل دیندارس آن در اجرای اول با همه مؤلفه‌ها و نمره کل آن در اجرای شش هفته بعد، ضریب همبستگی مثبت و معناداری مشاهده شد که بیانگر ثبات و استمرار اندازه‌های دینداری در طول مدت زمان مورد مطالعه است. (خدایاری فرد، ۱۳۸۵: ۱۲)

یافته‌ها

برای تحلیل داده‌ها، ابتدا هر یک از متغیرهای مورد ارزیابی، محاسبه شد. در جدول ۱ میانگین، انحراف استاندارد، حداقل و حداکثر نمرات آزمودنی‌ها در متغیرهای پژوهش ارائه شده است.

جدول ۱- داده‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیرها	جنسیت	میانگین	انحراف استاندارد	حداقل	حداکثر
نوع دوستی	مرد	۱۲.۲۵۹۲	۳.۳۱۲۵	۴/۶	۲۸
	زن	۱۲.۱۵۲۷	۰.۱۱۵۰	۶	۱۸/۹
	کل	۱۲.۲۰۸۱	۱.۷۳۰۵	۱۰/۶	۶۴/۹
دینداری	مرد	۲۳/۲۶۶	۹۹۴۵۶/۸۴	۱۳۲	۴۹۳
	زن	۴۳/۲۲۶	۲۰۸۶۹/۴۸	۱۳۷	۳۵۴
	کل	۱۵/۲۴۷	۴۲۵۸۲/۷۲	۲۶۹	۸۴۷
جهت‌گیری مذهبی درونی	مرد	۰.۸/۲۶	۱۶۹۱۴/۵	۹	۳۷
	زن	۵۱/۲۷	۰.۸۴۸۹/۳	۱۹	۳۴
	کل	۷۷/۲۶	۳۴۵۴۲/۴	۲۸	۷۱
جهت‌گیری مذهبی بیرونی	مرد	۷۴/۳۵	۶۱۶۳۸/۷	۱۵	۵۵
	زن	۲۶/۳۶	۴۹۱۹۵/۵	۲۰/۶۳	۵۰
	کل	۹۹/۳۵	۶۶۸۵۹/۶	۳۵/۶۳	۱۰۵
گرایش و	مرد	۲۳/۴۹	۸۲۵۸۹/۱۵	۲۶	۸۹
	زن	۵۴/۴۰	۸۹۸۵۹/۸	۲۵	۶۳

۱۵۲	۵۱	۶۵۲۸۳/۱۳	۰۶/۴۵	کل	عواطف دینی
۱۰۹	۳۲	۶۶۹۵۶/۱۹	۵۷/۵۷	مرد	باورهای دینی
۳۵	۳۲	۱۱۶۶۲/۱۱	۰۷/۴۸	زن	
۱۴۴	۶۴	۱۶۷۸۸۸/۹	۰۲/۵۳	کل	
۶۱	۱۳	۰۳۸۴۶/۱۲	۸۲/۲۷	مرد	شناخت دینی
۳۸	۱۳	۲۷۴۳۹/۶	۰۶/۲۲	زن	
۹۹	۲۶	۱۰۶۲۱/۱۰	۰۶/۲۵	کل	
۲۳۸	۶۰	۷۷۶۶۲/۴۰	۵۹/۱۳۱	مرد	التزام به وظایف دینی
۱۸۸	۵۶	۹۶۹۳۶/۲۵	۷۵/۱۱۵	زن	
۴۲۶	۱۱۶	۲۸۷۵۲/۳۵	۱۲۴	کل	

n = ۱۶۹

همانطور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، بین نوع دوستی با دینداری (r = ۰/۳۱, p = ۰) جهت‌گیری مذهبی درونی و (r = ۰/۲۰, p = ۰/۰۰۹) جهت‌گیری مذهبی بیرونی و (r = - ۰/۲۹, p = ۰) باورهای دینی و (r = ۰/۱۷, p = ۰/۰۲) و التزام به وظایف دینی (r = ۰/۲۳, p = ۰/۰۰۲) رابطه معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۲- همبستگی بین نوع دوستی با دینداری و جهت‌گیری مذهبی

التزام به وظایف دینی	شناخت دینی	باورهای دینی	گرایش و عواطف دینی	جهت‌گیری مذهبی بیرونی	جهت‌گیری مذهبی درونی	دینداری	
۰/۲۳*	۰/۱۵*	۰/۱۷*	۰/۱۳	-۰/۲۹**	۰/۳۱**	۰/۲۰**	همبستگی پیرسون
۰/۰۰۲	۰/۰۵	۰/۰۲	۰/۰۸	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰۹	سطح معنی‌داری

n = ۱۶۹

*در سطح ۰/۰۵ درصد معنی‌دار است (دو دامنه)

**در سطح ۰/۰۱ درصد معنی‌دار است (دو دامنه)

در جدول ۳ مشاهده می‌شود که در زنان بین نوع دوستی با دینداری ($r = 0/32, p = 0/003$)، با جهت‌گیری مذهبی درونی ($r = 0/27, p = 0/01$) و با جهت‌گیری مذهبی بیرونی ($r = -0/23, p = 0/03$)، گرایش و عواطف دینی ($r = 0/25, p = 0/02$)، باورهای دینی ($r = 0/27, p = 0/01$) و التزام به وظایف دینی ($r = 0/34, p = 0/002$) رابطه معنی‌داری وجود دارد. در مردان بین نوع دوستی با دینداری رابطه معنی‌داری وجود ندارد؛ اما بین نوع دوستی با جهت‌گیری مذهبی درونی ($r = 0/35, p = 0/001$) و با جهت‌گیری مذهبی بیرونی ($r = 0/33, p = 0/001$) رابطه معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۳- همبستگی بین نوع دوستی با دینداری و جهت‌گیری مذهبی در زنان و مردان

متغیرها جنسیت	دینداری	جهت‌گیری مذهبی درونی	جهت‌گیری مذهبی بیرونی	گرایش و عواطف دینی	باورهای دینی	شناخت دینی	التزام به وظایف دینی
زنان	$r = 0/32^{***}$ $p = 0/003$	$r = 0/27^{**}$ $p = 0/01$	$r = -0/23^{*}$ $p = 0/03$	$r = 0/25^{*}$ $p = 0/02$	$r = 0/27^{*}$ $p = 0/03$	$r = 0/20$ $p = 0/06$	$r = 0/34$ $p = 0/002$
مردان	$r = 0/35$ $p = 0/001$	$r = 0/35$ $p = 0/001$	$r = -0/33$ $p = 0/001$	$r = 0/33$ $p = 0/001$	$r = 0/19$ $p = 0/13$	$r = 0/13$ $p = 0/20$	$r = 0/18$ $p = 0/08$

* در سطح ۰/۰۵ درصد معنی‌دار است (دو دامنه)

** در سطح ۰/۰۱ درصد معنی‌دار است (دو دامنه)

همانطور که در جدول ۵ مشاهده می‌شود، نتایج تحلیل واریانس چندمتغیره نشان می‌دهد که از نظر نوع دوستی بین زنان و مردان تفاوت معنی‌داری وجود

ندارد؛ اما بین زنان و مردان در میزان دینداری ($p=0$)، جهت‌گیری مذهبی درونی ($p=0/03$)، گرایش و عواطف دینی ($p=0$)، باورهای دینی ($p=0$)، شناخت دینی ($p=0$) و التزام به وظایف دینی ($p=0/003$) تفاوت معنی‌دار وجود دارد. تفاوت بین میانگین‌ها در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۴ - نتایج تحلیل واریانس چندمتغیره (MANOVA)

متغیرها	مجموع مجذورات	میانگین مجذورات	F	سطح معنی‌داری
نوع دوستی	۰/۴۷۸	۰/۴۷۸	۰/۰۴۷	۰/۸۲
دینداری	۶۶۸۲۳/۱۳	۶۶۸۲۳/۱۳	۱۳/۷۰	۰
جهت‌گیری مذهبی درونی	۸۶/۳۳	۸۶/۳۳	۴/۶۷	۰/۰۳
جهت‌گیری مذهبی بیرونی	۱۱/۲۴	۱۱/۲۴	۰/۲۵	۰/۶۱
گرایش و عواطف دینی	۳۱۹۰/۴۸	۳۱۹۰/۴۸	۱۸/۹۴	۰
باورهای دینی	۳۸۰۷/۷۲	۳۸۰۷/۷۲	۱۴/۶۰	۰
شناخت دینی	۱۴۰۰/۸۹	۱۴۰۰/۸۹	۱۴/۸۴	۰
التزام به وظایف دینی	۱۰۵۸۴/۷۱	۱۰۵۸۴/۷۱	۸/۹	۰/۰۰۳

نتیجه‌گیری

همانطور که پژوهش حاضر نشان می‌دهد، بین نوع دوستی با دینداری و جهت‌گیری مذهبی رابطه وجود دارد و چنانچه مشاهده می‌شود این

رابطه با دینداری و جهت‌گیری مذهبی درونی مثبت و با جهت‌گیری مذهبی بیرونی منفی است. همچنین از بین خرده‌مقیاس‌های دینداری، باورهای دینی و التزام به وظایف دینی با نوع‌دوستی رابطه مثبت دارد. بنابراین می‌توان چنین نتیجه گرفت که با افزایش میزان دینداری در افراد، احتمال اینکه افراد رفتارهای نوع‌دوستانه از خود نشان دهند افزایش می‌یابد. بنابراین همان‌طور که مورگان^۱ (۲۰۰۱: ۳۵) بیان می‌کند، افرادی که دیندارتر هستند، نسبت به افرادی که دیندار نیستند، دوستانه‌تر به نظر می‌رسند و با دیگران همکاری بیشتری دارند. هم‌چنین بوریس (۲۰۰۲: ۱۹) نیز معتقد است، افرادی که بیشتر به دعا و عبادت (نماز) می‌پردازند، حضور خدا را در زندگی خود بیشتر حس می‌کنند. آن‌ها معمولاً امور را مانند سایرین برای منفعت شخصی یا سودی که دارد، انجام نمی‌دهند، بلکه در روابط خود دوستانه‌تر هستند. این افراد به دوستان خود، هنگام نیاز مالی، به احتمال بیشتری کمک می‌کنند. علاوه بر این با افزایش میزان نوع‌دوستی، احتمال اینکه فرد جهت‌گیری مذهبی درونی داشته باشد، بیشتر است. در واقع بین مذهب درونی با انسان‌دوستی داوطلبانه، ارتباط روشنی وجود دارد. این نتایج همسو با پژوهش باتسون و همکاران (۲۰۰۱: ۱۸؛ ۱۹۹۹: ۲۰۱) است که نشان می‌دهد جهت‌گیری مذهبی درونی با نوع‌دوستی ارتباط دارند. همچنین پژوهش تریمبل^۲ (۱۹۹۷: ۵۹) نشان داد جهت‌گیری مذهبی درونی با انگیزه‌های نوع‌دوستانه رابطه مثبت دارد.

۱-Morgan.

۲-Trimble.

منابع

۱. آقایانی چاوشی، اکبر؛ طالبیان، داوود؛ طرخورانی، حمید؛ صدقی جلال، هما؛ آزرمی، هاله و فتحی آشتیانی، علی، ۱۳۸۷، «بررسی رابطه نماز با جهت گیری مذهبی و سلامت روان»، مجله علوم رفتاری، (۲) ۲.
۲. جان بزرگی، مسعود، ۱۳۸۶، «جهت گیری مذهبی و سلامت روان»، پژوهش در پزشکی (مجله پژوهشی دانشکده پزشکی)، (۴).
۳. خدایاری فرد، محمد، ۱۳۸۵، آماده سازی و هنجاریابی مقیاس سنجش دینداری در جامعه دانشجویی کشور، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۴. ما، اچ، کا، ۱۹۸۹، جهت گیری اخلاقی و قضاوت اخلاقی در نوجوانان هونگ کونگ، ترجمه: میرسلطانی، میرباقر (۱۳۸۳)، پایان نامه کارشناسی ارشد، تبریز: دانشگاه تبریز.
۵. نیکوی، مریم و سیف، سوسن، ۱۳۸۴، «بررسی رابطه دینداری با رضایتمندی زناشویی»، تازه ها و پژوهش های مشاوره، (۱۳) ۴.
۶. همتی، ابراهیم، ۱۳۸۹، مراتب ایثار و نوع دوستی، به نقل از پژوهشکده باقرالعلوم.
۷. Allport, G. (۱۹۶۵). *The person in psychology*. Boston: Beacon Press .
۸. Batson, C. Daniel. ۱۹۷۶. "*Religion as Prosocial: Agent or Double Agent?*" *Journal for the Scientific Study of Religion* ۱۵:۲۹-۴۵.
۹. Batson, C. D. ۱۹۸۳. *Sociobiology and the role of religion in promoting prosocial behavior*. *Journal of Personality and Social Psychology* ۴۵:۱۳۸۰-۸۵.

۱۰. Batson, C. Daniel, Scott H. Eidelman, Seanna L. Higley, and Sarah A. Russell. ۲۰۰۱. *"And Who is My Neighbor' II: Quest Religion as a Source of Universal Compassion."* *Journal for the Scientific Study of Religion* ۴۰: ۹-۵۰.
۱۱. Batson, C. Daniel, Randy B. Floyd, Julie M. Meyer, and Alana L. Winner. ۱۹۹۹. *"And Who is My Neighbor?" Intrinsic Religion as a Source of Universal Compassion."* *Journal for the Scientific Study of Religion* ۳۸:۴۴۵- ۴۵۷.
۱۲. Batson, C. Daniel, and Rebecca A. Gray. ۱۹۸۱. *"Religious Orientation and Helping Behavior: Responding to One's Own or to the Victim's Needs?"* *Journal of Personality and Social Psychology* ۴۰:۵۱۱-۵۲۰.
۱۳. Burriss, C. T. (۲۰۰۲). *Morality play or playing morality?: Intrinsic religious orientation and socially desirable responding.* *Journal of Self and Identity*, ۱, ۶۷-۷۶.
۱۴. Burns, C. P. E(۲۰۰۷). *Self-sacrificial love: Evolutionary Deception or Theological Reality?*. *Cross currents*, ۱۰۲-۱۱۲.
۱۵. Chiu, Jih-Peng P And John R. Nevius. ۱۹۹۰. *"Three Wishes of Gifted and Nongifted Adolescents."* *Journal of Genetic Psychology* ۱۵۱:۱۳۳-۱۳۸.
۱۶. Eckert, Robert M., and David Lester. ۱۹۹۷. *"Altruism and Religiosity."* *Psychological Reports* ۸۱:۵۶۲.

۱۷. Friedrichs, R.W. ۱۹۶۰. *Alter versus ego: An exploratory assessment of altruism. American Sociological Review* ۲۵:۴۹۵-۵۰۸.
۱۸. James, W. [۱۹۰۲] ۱۹۸۵. *The varieties of religious experience: A study in human nature*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
۱۹. Kirkpatrick, L. A. ۱۹۹۹a. *Attachment and religious representations and behavior*. In *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*, edited by J. Cassidy and P. R. Shaver, pp. ۸۰۳-۲۲. New York: Guilford Press.
۲۰. Koss-Chiokino, J. D(۲۰۰۶). *Spiritual Transformation, Healing, and Altruism*. Joint Publication Board of Zygon. ISSN ۰۵۹۱-۲۳۸۵. vol. ۴۱, no. ۴.
۲۱. Morgan, P. (۱۹۸۳). *A research note on religion and morality: are religion people nice people?*. social forces ,۶۱(۳), ۶۸۳-۶۹۴.
۲۲. Skinner, B. F. ۱۹۶۹. *Contingencies of reinforcement: A theoretical analysis*. New York: Appleton-Century-Crofts.
۲۳. Trimble, Douglas E. ۱۹۹۷. "*The Religious Orientation Scale: Review and Meta-Anaiysis of Social Desirability*." *Educational and Psychological Measurement* ۵۷:۹۷۰-۹۸۶.